

մանաւոր գրացողացին մէջ է՝ երեւի, երկրայա-
կան իր լինի, իմէն ըսեմք՝ որ այն յիշատակ
պետք է լինի կամ Նաբեան Պատրիարքին, կամ
լաւ եււոյ գրողական Մարտիրոս սարկաւազին,
որով եւ աշխատութիւն մը՝ գտնէ 18^{րդ} դարու՝
եթէ զո՞ւ աւելի հին:

Տարեւանցի խուզարկութեամբ առ այժմ
այսչափ միայն կարող ենք գրել Չեռնազննու-
թեան ժամանակի մասին, որոյ ճիշդ յայտնու-
թիւնը վերապահելով ապագայ լուսատու տեւ-
ղելիութեանց, անշուք է կարծեմ ըսել, թէ
այն թարգմանեալ գործ մը պէտք է համարինք,
որպէս Կառնազն մեզ Նախնայութեան ճակատին
արձանագրեալ առիթը, զորս յիշեցի քիչ մը
վերեւ. թէ եւ մեր Նախնի բաշխական հիշմու-
հութեանց շատերուն վրայ կը կարգացուի փո-
խանակ նշանակող խորհրդանշեալ բառը:

Ո՞վ է եղած անոր թարգմանիչը, մեծա-
նուն Պարստեցի՞ն արգիւք, ինչպէս Ս. Այվա-
զեան իւր Ընդ Հայ ինտերպրետանց մէջ կ'ազե-
նէ թարգմանիչը, չենք կարող գիտնալ. այսչափ միայն
կարելի է դատել, որ Չեռնազնի բուն թարգ-
մանիչ կամ հիշմուհի ձեռագիր գիրք չէ. Խախտոր
գրուած "Խորհրդանշեալ է նշանի նկարագիր" առիթ-
ը կը յայտնեն, որ Չեռնազնի խորհրդանշեալ
հիշմուհի մը ուրիշ գործը մէկ գործերը, որ-
ոնց մէջէն, ստոր ձեռք մը Չեռնազնի խորհր-
դանշանի մէջ, որպէս Չեռնազնի միայն ընդ-
օրինակելով զեռնազն է այս առաջ-
ինն անարկին մէջ. եւ որդէն Չեռնազնի
գլուխներուն սկզբնական գլխագիր տառից բա-
ցակցութիւնն է շատ մը բառից սխալ տրուա-
ստութեամբ գլուխներն ալ, միթէ անոր ըն-
դարձակութիւն մը լինելը չեն մատնել:

Բաւ համարելով այսչափ տեղեկութիւն,
չեմ ուզեր յառաջ երթալ եւ գտնել զեռնազն
նշանակող արեւմտեան պատմութիւնը բաշխական
ստույթներով, բաշխական տեղեկութիւննե-
րով, զի Չեռնազնական քարտղութեանց աշտ-
կերտ չեմ, ոչ ալ հաստատող գտնէ առ այժմ՝
Չեռնազնական բաշխականութեանց: Ընտրող կամ
նախապաշտող ալ չեմ սակայն Չեռնազննու-
թեան մ գիտել, թէ երբ, միայն որ մը այս ալ բաշխա-
կան գիտութեանց մէջ կարեւոր ճիւղը լինի, եւ
անկարելի չեմ համարի դպս, երբ կը յիշեմ
թէ այսօր Օրինական բաշխութիւնը (Médicine
légale), ձեռագրութեան մը կամ ստորագրու-
թեան մը ձեռնէ՝ ստորագրողին քննարկութիւնը
կը գուշակէ, եւ անտարբան եղանակը զննելով
որտի հիւանդութիւն մը կամ թորեքու հիւան-

կան ախտ մը կը ճանաչէ. եւ մինչ բաշխական
ստորագրութիւնը բաշխականութեան մէջ գիտ-
ագիտական կարեւոր ճիւղն ստեղծելով, մի միայն
գեւորի գիտեցումը վրայ մեծանուն հատորներ գրել
կու տան այսօր, եւ լոմպապո իտալացի մեծ
բաշխական գիտնականի վարդապետութիւնները
կը զարգացունեն եւ կը նորագործեն, թերեւ
որ մին ալ Չեռնազնի խորհրդանշան զարկ մը տան, եւ
Ֆրանսիոյ Կարտի, Հանրի որը Վալտիէրի պէն
գիտնականներ (որք արդէն 1891ին ձեռագիր գի-
տեցում մասին գիտական լուրը աշխատութիւններ
հրատարակեցին Փարիզեան Revue scientifique
շաբաթական հանդէսին մէջ), զայն իրեր դաս
աւանդին բաշխական ուսանողաց: Մինչեւ այդ
ուրաք մագիլը, այն ձեռագրերն քանի մը կտոր
հրատարակութեան կը յանձնեմ եւ այսօր,
բանասիրաց ուղարկութիւնն իրարեկողմ, ոչ
թէ անոր աւանդած հմայական վարդապետու-
թեանց եւ գուշակութեանց վրայ, այլ մէջն է
դա՞ն հայ բաշխական գիտելիի բառից եւ ասա-
ցուածոց վրայ՝ որոնցմէ մէկ քանին՝ առաջին
անգամ է որ կը կարգամ:

"Չեռնազնի" խորհրդանշան

Պարսկական խորհրդանշան:

Նախնայութեան խորհրդանշան:

Գերադասելի արհեստ ձեռնազննութեան թա-
մանակ այս յետին այնքան պատարակեցաւ տեսանի
թէ ինչպէս կարգաւ, եւ որքան վատահամարեցաւ
թէ զորոգացաւ, մինչ զի գտնել յայտնաբերե-
լէ, որ ինչպէս յայտնաբերեց իտալացի զարմու-
նարին, քանի եւ իմաստաւոր անգամ զանգիւղելով,
զորքանքան զգեցաւ, որը հայերէն ձեռնազննու-
թեանն, առիթով թէ ոչ որ կարէ զիցաւ ապագանց
զիւ ինչ Խառն էթէ ոչ նպատակի թէ ձեռնազննու-
թեանն ինչն առիթով որդեգրեալ ձեռնազննութեան,
որք անհայտն յանձնաւ գուշակել զիցաւ անկարելի,
եւ իտալացիին գիտնական վերահասել զարդանքն, որոյ
ստույթներն թարգմար ի նշանից մտաց: Ըստ
Չեռնազննութեան անհայտնութեան, ոչ եւ կարող
լով բացայայտել զիւ ինչ ճշգրիտ եւ հաստատու-
ն, ստացաւ զանուն ինչպէս թեման, ստույթներն եւ
խառնութեան, բայց ոչ էթէ նշանակեալ, բայց ինչն
կորոյս զիւն աշխատանքութեան եւ զպատիւ ի միտ
ճշմարտութեան, որը համակարանն զնա ըսեցաւ:

գ Գիտնականութեան ձեռնազննութեան	paume de la main
Գիտնականութեան	doigt
Գիտնականութեան	Racine du doigt
Գիտնականութեան	Éminence thénar
Գիտնականութեան	Éminence hypothénar
Գիտնականութեան	index
Գիտնականութեան	médium
Գիտնականութեան	poing
Գիտնականութեան	bombé
Գիտնականութեան	tendu
Գիտնականութեան	plies.

Եւս. 80. Ը. 8. Թ.

եւ համահայրենի զմա բառ արուճ լուրիս, պը մա-
նաւոր էգիտ, զի այսպիսի աղբ արեւորքը ոչ ինչ
կերպիւ չեղիրով ի կարծիս ռաւակաց եւ ունայնարանից,
յարգին զմա իրեւ. զգիտութիւն իմե արեւմտական եւ
օտարական: Անշուտեան քանիքի ուսուցանի զպանակ
հաշուական գաւազնագրութեան, օգտակար զի զուցանէ
զպատ եւ զարեւմտական մարգարէն նկարեցալ ի պնդակտ
ձեռնաց նորին, ուստի եւ կոյի Չեռնակաւորութիւն այ-
սիկն, հմայութեան ձեռնաց եւ յուսաբեւ գիւրեւորիս:

Չայր ուսումն գիտութիւն, աւ. ի պատահապէս
յառաջորդել զուսումնարան, բաժանակը յերկուս ըն-
ծեալուածս որոց ըն միում մասեմք զգնութենէ եւ զպատ.
ճառից գծիցն ձեռնաց, եւ ըն միում մ. զհմայմանէ, եւ
զպատարութենէ, որք ձեռնակ կարեն ի գծիցն յայն-
ցանէն:

“Գիտիկ Վեցերորդի

Յաղագս մատնաց ին մացին մասնագ:

1. Եկեցորդի այժմ առ ի բացալստեղ զեր-
բորքն, որ է բացալստութիւն մասնացն: Առաջին մեծ
մասն կոչի Բոյն, երկրորդն ցոյցալ, երրորդն Բոյն-Լէ,
չորրորդն Դարակար, հինգերորդն Ջոյն, յոյնն ունի
զմիջորակն լուսարեւ, հետեւի նորին խառնուածոյ:
Յուցանի որ ունի զլուսարեւ աղն, հետեւի նորին խառ-
նուածոյ: Բաժակն որ ունի զերեւակն, հետեւի նորին
խառնուածոյ եւն եւն:

“Գիտիկ Ժի

Յաղագս զմանցի յունանց:

Տեղին այն որ է ի մէջ բախորցն, ի մէջ ճա-
նապարհի կաթին, թացք ու մեք կարծեմք, պատկանի առ
լուսինն, քանիք գիտութիւն նորին ցոյցանէ զգիտութիւն
լուսնայն, եւ օտերքն յայտնեն զքառութիւն նորին:

Ժափաբեւ ին որ նորագոյն տեղեկութիւն-
ներ չուպ ընդ չուպ լուսարեւին զմէջ հայի-
րէն Չեռնակաւորութեան մասին, ձեռագրոյս
ժամանակը ճշգրէին եւ արա հայ թարգմանիչը
կամ հայ հեղինակը ծանթագրուէին մեջ փու-
թով, ոչ թէ մեր անձնական հետաքրքրութիւնն
յապեցուեցու: այլ երեւան հանեւ մեր նախ-
նի գիտականներն եւ ուսումնականներն, որք
կը հաւատած թէ զուրի չէին բնաւ հոծ հմառ-
թենէ եւ ունէին շատ երկասիրութիւններ:

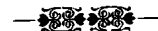
Խոսկիտայի, 1 Մայիսի 1893:

Յր. ՎԱՍԻՍԱՍ Ե. ԹՈՂԻՍՏՈՒՆ

Դիտողութիւն: — Ինչպէս կը տեսնուի
թերակատար ձեռագիր մ'առջեւն ունի մեծար-
գոյ յօդուածագիրն, որով չէ կրցած ծանշեալ
գրութեան թարգմանիչը: Այս կողմանէ ամ-
բողական է մեր Գրատ. Թիւ 262 ձեռագիրն,
որ թղթեայ նոր գրութիւն մին է (29×19

Տարիաթորդամթը մեծութեամբս գրութիւն մի-
աւորն 20×18. արմարէն 122 թուղթ) շեռա-
գրիս մէջ Չեռնակաւորութիւնը թարգմանչին եր-
կրորդ գործն է որ ձեռագրին 95—144 է-
ջերը կը գրուէ՝ բոլորովին նման յօդուածագրին
տեսանքին՝ նոյն ձեռնագրեւրու պատկերով եւ նոյն
ընտարով և Վերնագրին “Թարգմանեցեալ է նոյ-
նոյ Էդուարդ Խոսրը մուլ չէ մեր ձեռագրին
մէջ, այնու որ առաջին կէտը չի պակսիր հոս՝ Ինչ-
պէս յիշելոյն: Այս առաջին ընդարձակ գործն
որ չորս գրքէ կը բաղկանայ, է “Գիւրեւ Բոյն-Լէ-
Բոյն բոլոր մարդկային մարմնոյ և Զարագրեալ ի
ճոսն պոլիտիկոս փոփոխոյն, եւ համառօտեալ
Ֆուսիլիկոս Սիւլի-Լէ: Թարգմանեցեալ ի յո-
նակիէ Լոյսարեւորէ հոգաւորեւորութեան: Ինչ-
պէս կը տեսնուի գրքոյս վերջին ժամանակաց
թարգմանական այն շրջանին կը վերաբերի, որմէ
եւրոպական լեզուներէ բաղկանիլ գրութիւններ
կը գտնենք նորագոյն ձեռագրաց մէջ՝ մեծ մա-
սամք խեղճ առ դուրեւարեաց թէ լեզուին, թէ
թարգմանութեան յարողութեան եւ. թէ շատ
անգամ նաեւ նիւթոյ ընտրութեան պատճառաւ:
Յովհաննէս Վարդապետ Խը թարգմանութեան
տարին նշանակած չէ տեղ մը կամ գոնէ մեր
ձեռագրին մէջ չկայ այսպիսի բան մը՝ թէ եւ
թարգմանութեան սկիզբը երկու կտոր օտեւցու-
ցեր է իրի ներածութիւն, մէկն “Պրոպիալ հայ-
կազն վաճառական և միւսն “Կախիւրու-
թիւն առ երանեալ եւ փառաւորեալ սուրբն
գրիգորիոս լուսաւորչն, եւն Երկուքին մէջն
այ գրքին թարգմանութեան եւ այլ հանգ-
մանց նկատմամբ որդեկ տեղեկութիւն չի պակ-
սի: Չեռագրին գրչութենէն գտնելով՝ կարելի
է նաեւ անցեալ դարու մէջ գրուած ընդունիլ:
Աւելորդ է մանրամասն տեղեկութիւն տալ
գործքի մը պէ՛ս որ անշուշտ “Հայ բաշկական ձե-
ռագրաց, ամենէն խոնարհագրոյն կարգին միայն
կրնայ արուիլ:

ԴՄԻ.

ԱՅԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԳԻՒԳՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆԵՐ.

Բ.

Հոյ գիւղական տոռնն եւ իւր փողոնի թիւնը:

Ինչպէս յայտնի է կանանց գիրքը յԱրեւել
խոնարհագրոյն, օտարակարգեալ է. եւ եթէ հայ
կանայք՝ քրիստոնէութեան ազգեցումեան շնոր-

ի Χειρογραφία յաւարեն բառի յիշատակութիւնը
եւ թարգմանիլ կու տայ թէ մի գուցէ ձեռագիրն թարգմա-
նուած լինի լատինէնէ: Դրան. Յր. Ա. Թ.
և կարեւոր է գիտեալ թէ ինչո՞ւ համար Բոյն-Լէ
կոչուած է միջամաս, անոր համար արեւելք որ բոլորչները
perceptions միջո միջամասով կը կատարեն, թէ ոչ՝ medius
(միջամաս) բառը լատիներէն medicus (բժիշկ) բառին հետ
չի գիշերէ: Բոյն-Լէ է թարգմանուած: Ինչ ոչ պէ՛տքի՝
չի գիշերէ բառն միջամասով համար մեծ պատիւ մըն է, եւ
արժանի է որ միշտ գործածուի: Դրան. Յր. Ա. Թ.
արժանի է որ միշտ բառը: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ:
և Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ:
բառն է Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: Բոյն-Լէ: